

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi
**VOHA AHOLISI TAQINCHOQLARI VA ULANING ETNIK
XUSUSIYATLARI**

Andijon viloyati Paxtaobod tumani

5-sonli umumta'lim maktabi

Tarix fani o'qituvchisi

G'iyosova Zarina Yusuf qizi

Taqinchoqlar ham xuddi kiyimlar singari uzoq asrlar davomida shakllangan bo'lib, ularning o'ziga xosligi milliy xususiyatlar, bir xalqning boshqa etnos yoki etnik guruhlar bilan o'zaro iqtisodiy aloqalari, siyosiy tuzumning milliy madaniyatga ta'siri va boshqalarda namoyon bo'ladi. Har bir xalqning etnik tarixidagi milliy an'analari, ijtimoiy munosabat va mafkuraning ayrim xususiyatlari taqinchoqlarning nafisligida ham o'z aksini topadi.

Taqinchoqlarning naqsh va bezagida u yoki bu etnosning asrlar davomida ardoqlanib kelingan milliy an'analar, ijodiy mahorati va badiiy didi ham yorqin namoyon bo'ladi. An'anaviy taqinchoqlar majmui ham xuddi kiyimlar singari ma'lum bir etnos hamda etnografik va mahalliy guruhlarining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Shuning uchun ham taqinchoqlarni tadqiq qilish nafaqat xalq kiyimlari evolyutsiyasini yoritishda, balki xalqning tarixi, etnogenezi, ya'ni shakllanish tarixini o'rganish va tarixiy nuqtai nazardan to'g'ri xulosa chiqarishdan muhim va bebaho manbalardan biri bo'lib xizmat qiladi, qolaversa, taqinchoqlarga bag'ishlangan tadqiqotlar etnik va madaniy aloqalarni tahlil etishda ham imkon beradi¹.

Arxeolog olimlarning ta'kidlashicha, hunarmandchilik tarixida dastavval ayollar taqinchoqlari paydo bo'lgan bo'lsada, keyinchalik bu bezaklarni erkaklar ham taqishi urf bo'lgan. Asta-sekin hayvonlarga, uylarga yoki biror buyumga ham taqinchoq taqish odatga aylangan. Bezaklardan foydalanishga talab kuchaya boshlagach, ularning turlari alohida mazmun-mohiyat kasb etgan. Ya'ni

¹ Борозна Н.Г. Особенности комплексов ювелирных украшений населения некоторых районов Узбекистана/Итоги полевых работ Института этнографии 1971 года. -М., 1972. -С.74.

taqinchoqlar har xil turlarga bo'linib, ins-u jinslardan asrovchi, kasalliklardan xalos

Ayollarning an'anaviy taqinchoqlari xilma-xil bo'lib, ular etnik va local jihatdan shakli, ko'rinishi va qaysi ma'dandan tayyorlanganligi bilan ham farqlanib turadi. Lekin shu o'rinda aytib o'tish zarurki, ayollar taqinchoqlari ham turli tarixiy davrlarda ijtimoiy-siyosiy muhit, tabiiy sharoitlar ta'sirida o'zgarib, yangi bo'laklar va shakllar bilan boyib borgan. Biroq, shuni ham unutmaslik lozimki, ko'p xollarda taqinchoqlar avloddan-avlodga meros tariqasida o'tib kelishi natijasida o'zining eng qadimiy, an'anaviy shaklini saqlab qolgan².

Milliy taqinchoqlar va zargarlik bezaklari kiyim-kechak, ayniqsa, ayollar kiyimining eng muhim badiiy zeb-ziynatlaridan biri bo'lib, bu kiyimlarning bichimi va shakli bilan uzviy bog'langan. Voha ayollarining an'anaviy taqinchoqlari ham umumo'zbek taqinchoqlari singari ko'pincha kumushdan, oltindan, jezdan, misdan, bronzadan tayyorlangan hamda turfa xil uslubdagi naqsh va bezaklar asosida zeb berib yasalgan. Usta zargarlar uzuk, zirak, bilakuzuk, marjonga o'xshagan va aholining kundalik turmush tarzida taqishga mo'ljallangan sodda zeb-ziynatlarni yasash bilan birga yuksak mahorat talab qiladigan o'ta murakkab naqshli zargarlik buyumlarini ham tayyorlaganlar³.

Vohaning an'anaviy taqinchoqlari taqilishiga qarab 4ta asosiy guruhga bo'linadi:

- Boshga va burunga taqiladigan taqinchoqlar;
- Ko'krak, bo'yin, kiftga taqiladigan bezak buyumlari va taqinchoqlar;
- Tananing bel qismiga o'raladigan va taqiladigan taqinchoqlar;
- Qo'l taqinchoqlari;

Ushbu taqinchoqlar va bezak buyumlari ayollarning yoshi, kiyimining rangi, mato turi va tikilish usuliga qarab taqilgan. Ularning ko'plari hozirda ham taqilsa, ayrimlari yangi turdagi taqinchoqlarning kirib kelishi natijasida iste'moldan chiqib ketgan. Har bir ayol o'z didiga mos taqinchoqlar kompleksiga ega bo'lgan va o'z o'rnida taqib, doimiy saqlab yurgan. Hatto, taqinchoqlar ayollarning merosiy mulki ham hisoblangan. Vohada qizlar turmushga chiqib,

² Davlatova S. Qashqadaryo milliy kiyimlari: an'anaviylik va zamonaviylik. -T.: "Yangi asr avlodi", 2006. -B.43.

³ Азизова Н.К. Ювелирные изделия Узбекистана. -Т., 1968.

kelin bo'lganlaridan keyin dastlabki bayramlarda, mehmon kelganda yoki mehmondorchilikka borganda barcha taqinchoqlarini taqishgan. Boshqa paytlarda ayollar zirak, uzuk va bilaguzuk kadi sodda zeb-ziynatlarni taqib yurishgan⁴.

Boshga taqiladigan taqinchoqlar ichida boshning peshona qismiga taqiladigan taqinchoqlar o'ziga xosligi bilan alohida ajralib turgan va ular ham o'z navbatida peshonaga, sochga, quloqqa va burunga taqiladigan taqinchoqlar singarilarga bo'lingan.

Peshona taqinchoqlari ham o'z navbatida uchga bo'lingan va birinchi guruhga "tillaqosh", ikkinchisiga "bargak" va "Silsila", uchinchisiga "mohitilla", "zulfitilla" va "xabatak" kirgan. XX asrning birinchi yarmida an'anaviy peshona taqinchoqlari ichida "tillaqosh" o'ziga xosligi bilan ajralib turgan. Yarim doirani eslatadigan bu taqinchoqning asosi kumush parchasidan kesib olingan va o'sgan qosh shaklida yoki qanotini yoygan qushga o'xshatib yasalgan. Yuqori qismi esa murakkab panjarali shakl bilan tugaydi. O'zbekiston hududida tillaqoshning uch xil -buxorocha, xivacha va toshkentcha turlari ma'lum. Samarqancha tillaqosh "qoshitillo", "tillaqosh", Buxoroda "boloabru" (tojikcha "qosh ustida" degani)⁵, Farg'ona vodiysida "tillaqosh"⁶, Nurotada "tillabargak" yoki "taxtachabargak"⁷ nomlari bilan atalgan. Qashqadaryo vohasida ham mazkur taqinchoq "tillaqosh" deb yuritilgan. XIX asrda oltin, kumush, bronza, mis va chaqmoq toshlardan zargarlik buyumlari yaratilgan. Shariat ahkomlarlariga ko'ra erkaklarning oltin buyumlarni taqib yurishlari ta'qiqlangani bois, ular uchun zargarlik buyumlari kumushdan yasalgan. Chaqmoq toshlardan – anortosh, beril, och tusli zumrad, rangli toshlardan – feruza, serdolik, marjon, aqiq, marvarid, sadaf ishlatilgan. Ustalar bosma naqsh solish, qoralash, jimjimador va qoplama filigran, zarblash, emal va shunga o'xshash texnikalardan foydalanganlar

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Борозна Н.Г. Особенности комплексов ювелирных украшений населения некоторых районов Узбекистана/Итоги полевых работ Института

⁴ Axrorov I. Taqinchoqlar ta'rifi //Saodat.-1997.-№ 3. – B.27.

⁵ Almeeva D.E. Buxoro zargarlik san'ati // Buxoro madaniy me'rosi tarixidan. – Buxoro.-1995.-№3. -B.75-76.

⁶ O'sha joyda.

⁷ Yuldosheva.G.Nurota ayollarining milliy liboslari.(XIX asrning oxiri- XX asr boshlari). -T.: AKD.1995.

www.tadqiqotlar.uz

этнографии 1971 года. -М., 1972. -С.74.

2.Davlatova S.Qashqadaryo milliy kiyimlari: an'anaviylik va zamonaviylik. -Т.: "Yangi asr avlodi" ,2006. -В.43.

3.Азизова Н.К. Ювелирные изделия Узбекистана. -Т., 1968.

4.Ахроров I. Тақинчоқлар та'рifi //Saodat.-1997.-№ 3. – В.27.

5.Almeeva D.E. Buxoro zargarlik san'ati // Buxoro madaniy me'rosi tarixidan. – Buxoro.-1995.-№3. -В.75-76.

6.Yuldosheva.G.Nurota ayollarining milliy liboslari.(XIX asrning oxiri- XX asr boshlari). -Т.: AKD.1995.